

31.8.2016

Dnrot 5726/4/15 ja 1374/4/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

YKSINÄISYYSRANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA HYVITTÄMINEN SEKÄ VANGIN OSALLISTUMINEN TAVAROIDENSA PAKKAAMISEEN SIIRRON YHTEYDESSÄ

1
KANTELU

- - -

Kanteluissa arvostellaan A:n vankilan (avolaitos) toimintaa erityisesti tavaroiden palauttamiseen liittyvissä asioissa. B:n vankilan (suljettu vankila) johtajan toimintaa arvostellaan erityisesti kurinpitorangeistuksen täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa. - - -

- - -

3
RATKAISU

- - -

3.4
Tavaroiden palauttamiseen ja korvaamiseen liittyvät asiat A:n vankilassa

3.4.1
Oikeusohjeet

Omaisuusluettelosta säädetään vankeuslain 9 luvun 2 §:ssä. Sen mukaan suljettuun vankilaan vastaanotetusta vangin omaisuudesta on laadittava omaisuusluettelo. Omaisuusluetteloon ei merkitä vähäarvoista omaisuutta, ellei vanki sitä erikseen pyydä. Avolaitoksessa luettelo on laadittava ainoastaan avolaitokseen säilytettäväksi otetusta omaisuudesta ja vangin pyynnöstä hänen haltuunsa annetusta erityisen arvokkaasta omaisuudesta. Vangin on allekirjoitettava omaisuusluettelo. Jos vanki ei allekirjoita luettelo, kahden Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on todistettava luettelo oikeaksi.

Vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 26 §:n mukaan kun vanki siirretään toiseen vankilaan, kuljetuksen yhteydessä voidaan ottaa siirrettäväksi sellaista vangin henkilökohtaista omaisuutta, jonka siirtämisestä hän itse pystyy huolehtimaan. Vangin tulee erityisesti huolehtia helposti särkyvien esineiden kuljettamisesta. Vangille on annettava mahdollisuus valita omaisuus, jonka kuljettamisesta hän huolehtii. Kuljetuksen aikana vangin haltuun voidaan antaa ainoastaan sellaista omaisuutta, jonka hallussapito on vankilassa sallittu.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut määräyksen vangin omaisuuden säilyttämisestä (18/004/2010). Sen mukaan avolaitoksessa vangin omaisuudesta tulee luetteloida ainoastaan avolaitokseen säilytettäväksi otettavat esineet. Vangin omaisuus on

luetteloitava kokonaan vankitietojärjestelmään silloin, kun omaisuus poistumisluvulle jäämisen tai muun syyn vuoksi otetaan laitoksen väliaikaisesti säilytettäväksi.

Vanki vastaa itse hallussaan olevan omaisuuden säilymisestä. Vankila vastaa sen haltuun jätetystä vangin omaisuudesta. Jos vankilan vastuulla olevaa vangin omaisuutta on hävinnyt tai se on vahingoittunut, vahinkotilanne ja sen syy sekä vahingon määrä on selvitettävä. Vankila on velvollinen korvaamaan vangin omaisuudelle aiheuttamansa vahingon vahingonkorvauslain mukaisesti.

Vangin vapautuessa, aloittaessa valvottua koevapautta tai siirtyessä toiseen vankilaan on omaisuus vangin läsnä ollessa tarkastettava ja pyydettävä vankia allekirjoituksellaan hyväksymään omaisuusluettelo. Vankia on kehoitettava keräämään pois kaikki hallussaan ollut omaisuus asuinhuoneestaan.

Jos henkilökunta kerää vangin tavarat, vangille on annettava tilaisuus omaisuuden tarkastamiseen. Jos vanki ei halua tai pysty tarkastamaan omaisuuttaan, tästä on tehtävä merkintä omaisuusluetteloon. Toiseen vankilaan siirretyn vangin jättämä omaisuus on toimitettava vangille.

Jos vanki siirretään eristysosastolle ja hänen asuinhuoneensa tyhjenetään, on henkilökunnan huolehdittava siellä olevasta vangin omaisuudesta. Vangin asuinsellin ovi tulee lukita välittömästi eristämisen yhteydessä. Jos vanki ei asu yksin, hänen omaisuutensa on välittömästi luetteloitava ja vankilan on huolehdittava sen säilymisestä.

Siirrettäessä vanki vankilasta toiseen on vangin laitoksessa oleva omaisuus, jonka vanki pystyy mukanaan itse kuljettamaan, lähetettävä määränpähän vangin mukana. Vangin tulee itse huolehtia helposti särkyvien laitteittensa (kuten tv, soittimet, radio) kuljettamisesta ja sen lisäksi kuljetukseen voidaan ottaa mukaan kirjattuna tavaraluetteloon korkeintaan kaksi muuta kolia tavaroita pakattuna laukkuihin. Vanki vastaa kuljetuksen aikana hallussaan olevasta omaisuudesta.

Omaisuus, jota vanki ei itse pysty kuljettamaan, lähetetään vankilan kustannuksella vangin määränpähän. Kuljetettavat tavarat ovat vankilan vastuulla niiltä osin kun vastuuta ei ole sopimuksella siirretty kuljetuksen suorittajalle. Tavarat voidaan kuljettaa määrävankilaan joko etukäteen tai kahden viikon sisällä vangin siirrosta. Tavaroiden kuljetus järjestetään vankilalle edullisimmalla tavalla. Tavarat voidaan lähettää rahtikuljetuksella, pyykinkuljetusautolla eri korvausta vastaan tai vanginkuljetuslinja-autolla, jos linja-auto kulkee suoraan määränpäävankilaan. Vankien siirrot on mahdollisuuksien mukaan suunniteltava etukäteen siten, että vangilla on mahdollisuus valita, mitkä tavarat hän kuljettaa itse mukanaan ja mitkä lähetetään erikseen.

Kaikki tavarat pitää pakata vangin omiin laukkuihin tai vankilan vankilaukkuihin. Laukut on sinetöitävä ja niihin on selvästi merkittävä vangin nimi sekä ovatko tavarat olleet vangin hallussa vai vankilan varastossa.

Vangin siirtyessä tilapäisesti toiseen vankilaan tai toiseen säilytyspaikkaan hänelle voidaan antaa lupa ottaa mukaansa ja itse kuljettaa siirron aikana tarvitsemansa henkilökohtaiset käyttöesineet.

Valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetun lain 1 §:n mukaan tätä lakia sovelletaan valtioon kohdistuvan vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyyn, jos vaatimus perustuu valtion

viranomaisen virheeseen tai laiminlyöntiin taikka toimintaan, josta valtio vastaa tahallisuudesta tai huolimattomuudesta riippumatta. Lain 2 §:n mukaan tämän lain soveltamisalaan kuuluvassa vahingonkorvaustoiminnassa toimivaltainen viranomainen on Valtiokonttori.

3.4.2

Kannanotto

Kantelun mukaan C ei ole itse päässyt pakkaamaan tavaroitaan saadessaan kuulla siirrostaan B:n vankilaan ja ettei A:n vankila ole palauttanut B:n vankilaan kaikkia sinne siirron yhteydessä jääneitä C:n tavaroita. Kantelussa vaaditaan tavaroiden rahallista korvaamista, mikäli niitä ei löydy A:n vankilasta.

Saadun selvityksen mukaan tilanteessa, jossa vanki siirretään A:n vankilasta toiseen vankilaan, vanki odottaa kuljetusta valvotussa tilassa luvattoman poistumisen estämiseksi. Tällöin vankilan henkilökunta hoitaa vangin tavaroiden pakkaamisen eikä vangilla ole mahdollisuutta osallistua tavaroiden tarkastamiseen. Vangin asuinhuone lukitaan viipymättä siirron yhteydessä eikä muilla vangeilla ole pääsyä sinne. Postitusta odottavia vangin tavaroita säilytetään aina lukitussa tilassa. Selvityksen mukaan C:n huoneesta, vankilan pesuhuoneesta taikka siviilivaatevarastosta ei ole tarkastuksessa löydetty C:lle kuuluvaa muuta vaatetavaraa tai omaisuutta kuin se, mikä on jälkikäteen lähetty B:n vankilaan. Minulla ei ole aihetta epäillä vankilan selvityksessä todettua C:n omaisuuden keräämisestä henkilökunnan toimesta.

Asiakirjoista ja selvityksestä ilmenee, että vankilan käytännön mukaan vanki ei tapauksen kaltaisissa tilanteissa saa itse kerätä tavaroitaan eikä hänelle myöskään anneta mahdollisuutta tarkastaa henkilökunnan keräämiä tavaroitaan. Pidän vankilan menettelytapaa vangin oikeusturvan kannalta ongelmallisena. Asian ongelmallisuutta lisää se, että avolaitoksissa vangin hallussa olevasta omaisuudesta ei ole mitään kirjallista dokumenttia ja vanki on itse vastuussa kaikesta hallussaan olevasta omaisuudesta.

Pidän vankilan noudattamaa käytäntöä ongelmallisena ja virheellisenä myös edellä mainitun määräyksen kannalta. Käsitykseni mukaan määräyksen säännökset koskevat lähtökohtaisesti samalla tavoin sekä vangin siirtämistä avolaitoksesta suljettuun vankilaan kuin siirrettäessä vanki suljetusta vankilasta toiseen suljettuun vankilaan tai avolaitokseen. Määräyksessä ei siten erikseen säännellä ja nimenomaisesti oteta kantaa menettelytapaan siirrettäessä vanki avolaitoksesta suljettuun vankilaan. Käsitykseni mukaan vangin eristysosastolle siirtämistä koskevaa säännöstä ei voida suoraan soveltaa tapauksen kaltaiseen tilanteeseen, jossa on kyse vangin valvottuun tilaan sijoittamisesta.

Käsitykseni mukaan A:n vankilassa noudatettua käytäntöä olla antamatta vangeille mahdollisuutta suljettuun vankilaan siirron yhteydessä olla läsnä tavaroidensa keräämisessä tai tarkastaa henkilökunnan keräämiä tavaroita, ei voida pitää säännösten mukaisena.

Avolaitoksesta poissiirtämisen tilanteet voivat vaihdella paljon ja tietyissä tilanteissa voi olla turvallisuusperusteilla ymmärrettävää ja perusteltua, että henkilökunta kerää vangin tavarat ilman vangin läsnäoloa. Käsitykseni mukaan säännökset eivät sinällään täysin estä tällaista menettelyä yksittäisissä tapauksissa. Käsitykseni mukaan C:n tapauksessa ei ole ilmennyt perusteita, miksi hän ei olisi voinut itse saada kerätä tavaroitaan tai ainakin olla läsnä henkilökunnan niitä kerätessä.

- - -

Tietojeni mukaan A:n vankila ei ole ilmeisesti ainoa avolaitos, jossa säännöksiä tulkitaan vähintäänkin samansuuntaisesti kuin A:n vankilassa. Pidän perusteltuna, että Rikosseuraamuslaitoksessa selvitetäisiin tarvetta säännösten selventämiseen ja mahdolliseen muuttamiseen.

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa kohdistuvien vahingonkorvausvaatimusten ratkaiseminen kuuluu Valtiokonttorin toimivaltaan, kuten valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetussa laissa säädetään. Teillä on mahdollisuus saattaa korvausvaatimuksenne Valtiokonttorin käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi, eikä asia anna tältä osin oikeusasiamiehelle aihetta enempään.

- - -

3.6

Yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät asiat B:n vankilassa

3.6.1

Oikeusohjeet

Kurinpitorangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään vankeuslain 15 luvun 10 §:ssä. sen mukaan vangille määrätty kurinpitorangaistus on pantava täytäntöön viipymättä ja tarpeetonta huomiota herättämättä.

Vankeuslain 15 luvun 8 §:n mukaan yksinäisyyteen sijoittamisesta tulee mahdollisimman pian ilmoittaa lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle. Jos täytäntöönpanosta aiheutuu vaaraa vangin terveydelle, sitä on lykättävä tai jo alkanut täytäntöönpano keskeytettävä.

Oikaisuvaatimuksen ja valituksen vaikutuksesta täytäntöönpanoon säädetään vankeuslain 20 luvun 7 §:ssä. Sen mukaan oikaisuvaatimuksen tai valituksen tekeminen ei keskeytä 1 §:ssä tarkoitetun päätöksen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta käsittelevä aluejohtaja tai täytäntöönpanojohtaja taikka valitusta käsittelevä tuomioistuimien toisin päätä.

3.6.2

Tapahtumat

Selvityksestä ilmenee, että rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen johtaja on 27.8.2015 tehnyt päätöksen C:n avolaitosmääräyksen peruuttamisesta ja hänen sijoittamisesta B:n vankilaan. C oli saapunut A:n vankilasta B:n vankilaan 31.8.2015. C alkoi suorittaa A:n vankilassa 27.8.2015 poistumislupaehtojen rikkomisesta määrättyä neljän vuorokauden yksinäisyysrangaistusta B:n vankilassa 8.9.2015.

Asiakirjoista ilmenee, että rikosseuraamusalueen aluejohtaja oli 8.9.2015 tekemällään päätöksellä keskeyttänyt yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanon. Tieto täytäntöönpanon keskeyttämisestä oli lähetty samana päivänä klo 13:06 sähköpostitse B:n vankilan johtajalle ja apulaisjohtajalle. Saadun selvityksen mukaan aluejohtaja oli myös yrittänyt soittaa johtajalle, mutta soittoyritys ei ollut saavuttanut häntä. Johtaja oli ollut 8.–9.9.2015 koulutuksessa virkapaikan ulkopuolella ja koulutuksen aikana hän oli pitänyt puhelimen äänettömällä. Johtajan puhelimesta ei myöskään ole sähköpostitoimintaa, joten aluejohtajan lähettämä sähköposti ei ollut saavuttanut häntä. Selvityksen mukaan johtajan sijaisena toiminut apulaisjohtaja ei ollut myöskään huomannut aluejohtajan lähettämää sähköpostia. Hän oli

pannut kurinpitorangaistuksen täytäntöön 8.9.2015 klo 9.00 saatuaan B:n vankilan lääkärin lausunnon siitä, ettei yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanolle ollut lääketieteellisiä esteitä. Selvityksen mukaan johtaja sai aamulla 9.9.2015 rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lakimieheltä puhelimitse tiedon päätöksestä keskeyttää C:n kurinpitorangaistuksen täytäntöönpano. Tämän jälkeen johtaja oli soittanut apulaisjohtajalle, joka välittömästi keskeytti kurinpitorangaistuksen täytäntöönpanon klo 9.45.

3.6.3

Kannanotto

Kurinpitorangaistus on pantava täytäntöön viipymättä. Tapauksessa kurinpitorangaistus oli pantu täytäntöön 12 päivää kurinpitorangaistuksen antamisen jälkeen ja kahdeksan päivää sen jälkeen, kun C oli saapunut B:n vankilaa. Kurinpitorangaistusta ei siten pantu heti täytäntöön C:n saavuttua B:n vankilaan, kuten kantelussa väitetään. Muutoksenhaku kurinpitorangaistukseen ei sinällään estä sen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta tai valitusta käsittelevä taho sitä erikseen keskeytä. En näe siten asiassa lainvastaista menettelyä. Selvityksestä ilmenee myös, että päätöstä rangaistuksen täytäntöönpanosta ei tehnyt johtaja, kuten kantelussa väitetään.

Yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpano ei edellytä, että vangin terveydentila tulisi tutkia sitä ennen. Säännökset edellyttävät ainoastaan sitä, että yksinäisyysrangaistukseen sijoittamisesta tulee ilmoittaa terveydenhuollon ammattihenkilölle. Selvityksestä ilmenee, että johtaja on tästä huolimatta etukäteen pyytänyt vankilan lääkärin lausuntoa siitä, voidaanko kurinpitorangaistus laittaa täytäntöön. Selvityksen mukaan lääkäri ei ollut nähnyt lääketieteellistä estettä kurinpitorangaistuksen täytäntöönpanoon.

Edellä olevasta selvityksestä ilmenee syyt siihen, miksi tieto yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämisestä ei heti tullut B:n vankilan johtajan tietoon ja minkä johdosta täytäntöönpanon keskeyttäminen viivästyi. Tapauksessa on epäilemättä ollut kyse osittain sattumasta ja huonosta onnesta, eikä asiassa ole syytä epäillä tahallista toimintaa B:n vankilan tai minkään muunkaan tahon osalta. Käsitykseni mukaan tapauksen kaltaista tilannetta, jossa yksinäisyysrangaistuksen suorittaminen jatkuu keskeytyspäätöksen jälkeen vielä useita tunteja, tässä tapauksessa ilmeisesti yli 20 tuntia, ei voida pitää hyväksyttävänä. Pidän tärkeänä, että Rikosseuraamuslaitoksessa kiinnitetään huomiota tiedon kulkuun Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden välillä. Tapauksen kaltaisissa tilanteissa tiedonkulun tulee olla sellaista, että pystytään varmistumaan siitä, että tieto päätöksestä saavuttaa viipymättä asianomaiset virkamiehet ja että päätös pannaan välittömästi täytäntöön.

Hallinto-oikeus on päätöksellään 5.11.2015 kumonnut C:lle määrätyn kurinpitorangaistuksen. C on kuitenkin ehtinyt suorittaa kyseistä kumottua yksinäisyysrangaistusta vähän yli yhden vuorokauden. Vankien kurinpitorangaistusjärjestelmän luonteen kannalta on ymmärrettävää, että kurinpitorangaistukset on voitava panna täytäntöön viipymättä ja ennen niiden lainvoimaisuutta. Pidän kuitenkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan 2 kappaleessa turvatus syyttömyysolettaman ja perustuslain 21 §:ssä turvatus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta ongelmallisena tapauksen kaltaista tilannetta, jossa lainvoimaa vailla olevana täytäntöön pantu kurinpitorangaistus on muutoksenhaun yhteydessä kumottu ilman, että vanki saa minkäänlaista hyvitystä jo suorittamastaan yksinäisyysrangaistuksesta. Pidän perusteltuna, että C:lle maksetaan asiasta hyvitys, kuten tarkemmin esitän kohdassa 4.

- - -

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4.2 esittämäni käsityksen vangille annettavasta mahdollisuudesta osallistua tavaroidensa keräämiseen ja tarkastamiseen siirrettäessä häntä avolaitoksesta suljettuun vankilaan sekä kohdassa 3.6.3 esittämäni käsityksen tiedonkulusta ja sen varmistamisesta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, rikosseuraamusalueen alue- ja arviointikeskukselle sekä A:n vankilalle ja B:n vankilalle. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä pyydetään ilmoittamaan kohdissa 3.4.2 ja 3.6.3 esittämäni käsitykset tiedoksi rikosseuraamusalueiden aluekeskuksille ja arviointikeskuksille.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö pyydetään ilmoittamaan viimeistään 1.2.2017, mihin toimenpiteisiin kohdassa 3.4.2 esittämäni huomiot säännösten selventämisen tarpeesta mahdollisesti antavat aiheita.

Lähetän päätöksen tiedoksi myös oikeusministeriön kriminaalipoliittiselle osastolle.

Lisäksi totean seuraavaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että oikeusasiamies voi perusoikeuksien valvontatehtävänsä puitteissa tehdä perusoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä.

Tapauksessa vanki on joutunut suorittamaan hallinto-oikeuden sittemmin muutoksenhaun johdosta kumoamaa yksinäisyysrangaistusta yli vuorokauden. Vangin jo suorittamaa yksinäisyysrangaistusta ei ole voitu ottaa vähennyksenä huomioon myöhemmin määrättyä yksinäisyysrangaistusta suoritettaessa. Vangille ei ole mitenkään hyvitetty hänen syyttömänä suorittamaansa kurinpitörangaistusta. Pidän EIS 6 artiklan 2 kappaleessa turvaton syyttömyysolettaman ja perustuslain 21 §:ssä turvaton oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta ongelmallisena. Yksinäisyysrangaistuksen suorittamisen aikana vangin olosuhteet ja oikeudet ovat myös rajoitetummat kuin normaalille asuinosaastolle sijoittamisen aikana. Esitän, että Suomen valtio maksaa C:lle hyvitystä syyttömänä suoritetusta yksinäisyysrangaistuksesta. Perustelen tätä esitystäni vielä seuraavasti.

Voimassa olevan vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoa perus- ja ihmisoikeusloukkausten hyvittämiseksi. Käsitykseni mukaan tässä tapauksessa on tulkinnanvaraista tulisiko kyseeseen esimerkiksi vahingonkorvauslain mukainen niin sanottu kärsimyskorvaus, joka edellyttäisi sitä, että kantelijan ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa, joka on meillä lain tasoisesti voimassa, on kuitenkin taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Kärsimyskorvaus

on eräissä tapauksissa mahdollista perustaa siihen. Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10, KKO:2011:38 ja KKO 2012:81 osoittavat, että vahingonkorvauksesta tai hyvitystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Todettakoon vielä, että sotilaskurinpitoa koskevan lain, laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014), 68 §:ssä ja sen nojalla annetun valtioneuvoston asetuksessa (285/2014) on säännökset hyvityksen maksamisesta ja sen määrästä silloin, kun jo täytäntöön pantu kurinpitorangeistus on kumottu tai sitä on lievennetty. Säännöksissä määrätään hyvitys muun muassa poistumiskiellon kumoamisesta. Puolustusvoimissa maksetaan siten jo tällä hetkellä hyvitystä vastaavan kaltaisissa tapauksissa.

Edellä mainitussa tarkoituksessa lähetän Valtiokonttorille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän Valtiokonttoria ilmoittamaan minulle viimeistään 1.12.2016, mihin toimenpiteisiin esitykseni ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä on antanut aihetta.